

2. Lastensuojelutunti 7.12.2020

Jälkihuollon päätöksenteko, vammaispalveluihin liittyviä näkökantoja, asuminen, kuntoutuminen, itsenäistymisvarat ja taloudellinen tukeminen

@KorhonenAila @KorpelaAnnika, Uotinen Sami

Jälkihuoltoa koskeva päätöksenteko

- Jälkihuollon järjestäminen perustuu sosiaalityöntekijän tai kunnan hallintosäännön perusteella määräytyvän muun viranhaltijan tekemään muutoksenhakukelpoiseen päätökseen, joka annetaan tiedoksi muutoksenhakuosoituksin asianosaisille.
  - Päätös voidaan saattaa oikaisuvaatimuksena toimielimen käsiteltäväksi, toimielimen päätöksestä valituksena hallinto-oikeuteen ja jos on saatu valituslupa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen.
- Asianosaisia ovat lapsen huoltaja jälkihuoltoon oikeutetun ollessa alaikäinen ja 12-vuotta täyttänyt lapsi. Järjestettäessä jälkihuoltoa täysi-ikäiselle 18-24-vuotiaalle nuorelle, on asianosainen ainoastaan nuori itse.
- Muutoksenhakukelpoinen päätös on tehtävä aina, jos jälkihuoltoa ei järjestetä esitetyn hakemuksen (esim. nuori haluaa jatkaa perhehoidossa, hakee tukea opintoihin tms. mutta ei myönnetä) mukaisessa laajuudessa sekä silloin, kun jälkihuoltoa ei myönnetä siksi, että kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen on päättynyt 75 § 3 mom. mainittujen syiden perusteella (ns. viisivuotissääntö, 25 vuoden täyttäminen).

Huostaanoton suhde kehitysvammalakiin

Miten palvelut järjestetään sijaishuollon aikana, kun lapsella on lastensuojelun ja vammaispalvelujen tarve samanaikaisesti?

Lastensuojelulaki ja kehitysvammalaki

- Kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa on säädetty tahdosta riippumattoman erityishuollon edellytyksistä.
- Jos kysymys on pelkästään lapsen kehitysvammaisuudesta johtuvasta tahdosta riippumattoman erityishuollon antamiseen liittyvästä syystä, sovellettavaksi tulee kehitysvammalaki, jonka nojalla järjestetään lapselle palvelua, kuten laitoshuoltoa tai perhehoitoa.
- Toisaalta taas kehitysvammaisen lapsi on (edellytysten täytyessä) oikeutettu lastensuojelun palveluihin. Esimerkiksi, mikäli kehitysvammaisen lapsen osalta täyttyvät lastensuojelulain mukaiset perusteet huostaanotolle, sovelletaan ensisijaisesti lastensuojelulakia.
  - Lapsen tarvitsemat palvelut sijaishuollossa järjestetään kehitysvammaisuus huomioivalla tavalla ja lapselle laaditaan lastensuojelulain mukaisen asiakassuunnitelman lisäksi erityishuolto-ohjelma.
  - Myös käytettävissä olevat rajoitustoimenpiteet määräytyvät sen mukaan, onko lapsi otettu huostaan lastensuojelulain perusteella vai onko hän erityishuoltona järjestettävien palvelujen piirissä. Lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä voidaan pääsääntöisesti käyttää vain lastensuojelulaitoksissa.

Järjestäminen ja kustannukset

- Erityishuolto-ohjelmaan merkitään ne palvelut, joita järjestetään lapselle kehitysvammaisuuden takia riippumatta lastensuojelutarpeesta.
  - Jos lapsi on vaikeavammainen, tulee sovellettavaksi myös vammaispalvelulaki.
- Palvelut järjestetään erityishuollon/vammaispalvelujen asiantuntemuksella ja yleensä myös kustannuksella. Kustannustenjaosta kunnan/kuntayhtymän toimialojen sisällä ei ole laissa sääntelyä. Kunnassa/kuntayhtymässä olisi linjattava kustannusten jakautuminen eri toimialojen kesken ja toimittava sen mukaisesti.
- Jos kehitysvammaiset lapsen osalta on kunnassa epäselvyyttä siitä, mikä laki palvelujen järjestämiseen soveltuu ja mikä taho kustannuksista vastaa, epäselvyystilanne ei saa johtaa siihen, että lapsi jää vaille tarvitsemiaan palveluja.

Jälkihuolto ja vammaispalvelut

Jälkihuoltopalvelujen järjestäminen perustuu jälkihuollolliseen tarpeeseen ja vammaispalveluja järjestetään vammaisuuden perusteella. Näiden yhteensovittaminen yksilölliset tarpeet huomioiden on palvelujen järjestämisen lähtökohta. Järjestettävät palvelut kirjataan asiakassuunnitelmaan.

Jälkihuollon asiakkaila on erilaisia palvelutarpeita

Lastensuojelutunnille saapunut kysymys: ”Jälkihuollettava voi tarvita täysi-ikäistyessään laitos- tai perhehoitosijoituksen jälkeen asuinmuodokseen esim. a) päihdekuntoutukseen keskittyvän asumispalvelun tai b) kehitysvammainen lapsi vammaispalvelujen asumispalvelun. Mikä taho oikeasti kustantaa jälkihuollettavan asumisen/hoivan? Kun lastensuojelun sijaishuollon /huostaanoton tarve on johtunut a) -vaihtoehdossa lapsen huumeidenkäytöstä ja b)-vaihtoehdossa lapsen vanhempien jaksamattomuudesta hoitaa teini-ikäistä lasta kotona ja lapsen omasta uhmakkuudesta?”

- Järkihuollolliseen tarpeeseen voivat vaikuttaa huostaanoton perusteet ja sijaishuollon aikainen palvelutarve. Monesti sijaishuollon aikana aloitetut palvelut, kuten päihdehoito, terapiat ja kuntoutus jatkuvat jälkihuoltoon siirryttäessä. On luontevaa, että niiden järjestäminen perustuu jälkihuollolliseen tarpeeseen myös jälkihuollon aikana. Tällöin näistä palveluista muodostuu osa jälkihuollon palvelukokonaisuutta.
- Asumiseen liittyvä jälkihuollollinen tarve on aina arvioitava jokaisen täysi-ikäistyneen yksilöllisen tarpeen kohdalla erikseen.
- Vammaispalveluja järjestetään jälkihuollon asiakkaille kunnassa samoin perustuin kuin kunnassa asuville muillekin vammaispalvelujen asiakkaille. Se, että nuorella on myös oikeus jälkihuollon palveluihin, ei saa heikentää hänen oikeuksiaan saada tarvitsemiaan vammaispalveluja.

Jälkihuollon asiakkaan kotikunta muuttuu

- Mikäli jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren kuntoutuminen edellyttää erityisiä asumisjärjestelyjä esimerkiksi vammaisuuteen liittyen, on sosiaalitoimen ne järjestettävä.
- Jälkihuollossa olevan nuoren kotikunta voi muuttua, jos esimerkiksi täysi-ikäinen vielä jälkihuollossa oleva kehitysvammainen henkilö on muuttaa toiseen kuntaan vanhempansa luokse tai muutoin. Lähtökohtaisesti palvelujen järjestämismvastuu on uudella kotikunnalla.
- Nuorella on kuitenkin oikeus jälkihuoltoon, josta kustannusvastuussa on sijaishuollon kustannuksista vastannut kunta. Olennainen kysymys tässä on se mikä on ko. tapauksessa jälkihuoltoa ja mikä kehitysvammahuoltoa. Tähän voi vaikuttaa mm. se mikä on ollut huostaanoton syynä.
- Jos mahdollinen hoito järjestetään ensisijaisesti henkilön kehitysvammaisuuden perusteella, järjestäminen ja kustannukset pääasiassa ovat uuden kotikunnan vastuulla. Jälkihuollon suunnitelma on kuitenkin tehtävä ja kirjattava siihen ne palvelut, jotka järjestetään jälkihuollolliseen tarpeeseen perustuen.
- Ks. KHO:n päätös seuraavalla dialla.

Jälkihuollon kustannusvastuuta koskeva KHO:n päätös

- **KHO 21.12.2018 T 6089:** ”HaO:n päätöksen perustelujen mukaan A:n laitoshoidon tarve tammikuusta 2012 lähtien oli perustunut hänen kehitysvammaisuuteensa. Laitoshoito oli järjestetty hänelle erityishuolto-ohjelman perusteella. A:n kehitysvammalaitoksessa sama hoito ei perustunut lastensuojelun tarpeeseen, eikä kysymys ollut tältä osin lastensuojelulaissa tarkoitettua jälkihuollosta. Y:n kunta ei täten ollut lastensuojelulain 16 a §:n perusteella velvollinen korvaamaan X:n kaupungille A:n laitoshoidosta Z:n kuntoutuskeskuksessa 16.1.2013 lukien aiheutuneita kustannuksia.
- A oli 12-vuotias perheen muuttaessa X:n kaupunkiin tammikuussa 2013. A oli tuolloin laitoshoidossa kehitysvammaisuutensa vuoksi Z:n kuntoutuskeskuksessa. Kun otettiin huomioon A:n nuori ikä sekä se, että kotikuntalain 2 §:n mukaan henkilön kotikunta on se kunta, johon hänellä on muun ohella perhesuhteensa perusteella kiintein yhteys, asiassa ei ollut kysymys aikaisemmin voimassa olleen sosiaalihuoltolain (710/1987) 16 a §:ssä (1378/2010) tarkoitettua tilanteesta. X:n kaupungilla ei ollut siten myöskään mainitun lain 42 b §:n (1378/2010) perusteella oikeutta saada A:n laitoshoidosta korvausta Y:n kunnalta.”

Asumiseen ja taloudelliseen tukeen jälkihuollon aikana liittyviä kysymyksiä

Lastensuojelutunnille saapuneita kysymyksiä

Asumisen järjestäminen perustuu jälkihuollolliseen tarpeeseen

- Lastensuojelulain perusteluista löytyy seuraavanlainen linjaus(HE 252/2006): ” Asumisvaihtoehtoja arvioitaessa on huomioitava, mikä on nuoren jälkihuollollisen tuen tarve ja määrä. Nuoren tuen tarpeen mukaan asumisvaihtoehtoja voivat olla esimerkiksi asuminen edelleen sijoituspaikassa, perheessä tai laitoksessa, perheen tai laitoksen yhteydessä olevassa tukiasunnossa, jossa työntekijä käy säännöllisesti tai tarvittaessa, taikka muu tuettu asuminen tai esimerkiksi oma vuokra-asunto.”
- Lastensuojelutunnille saapunut kysymys: ”Mikä taho kustantaa jälkihuollettavan asumisen/hoivan, kun sijaishuolto on alun perin järjestetty lapsen huumeidenkäytön vuoksi ja nuori tarvitsee täysi-ikäistyessään päihdekuntoutukseen keskittyvän asumispalvelun?”
- Kysymyksen perusteella vaikuttaisi luontevalta, että asumispalvelu on osa nuoren jälkihuollon palvelujen kokonaisuutta ja tulee myös kustannettavaksi jälkihuoltona. Sijaishuollon aikainen palvelujen tarve jatkuu näin jälkihuollon alkamisen jälkeen.

Itsenäisen asumisen harjoittelu ja jatkaminen perhehoidossa

- Lastensuojelutunnille saapunut kysymys: ”Toisaalta jotkut huostassa olevat haluaisi muuttaa omilleen jo ennen kuin on täyttänyt 18-vuotta, mutta ilmeisesti huostassa oleva ei voi asua itsenäisesti, vaikka se olisi lapsen edun mukaista sosiaalityöntekijän, huoltajien ja lapsen itsensä mielestä?”
- Aluehallintovirastot ovat antaneet 14.12.2020 kunnille ohjeen itsenäisen asumisen harjoittelusta: <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/69896545>
- Lastensuojelutunnille saapunut kysymys: ”Jos täysi-ikäistyvä haluaa jatkaa asumista täysi-ikäisenä perhehoitajilla, mutta mitään perusteita jälkihuollon sijoitukselle ei ole, millainen päätös asiasta tehdään / millaisen korvauksen perhehoitaja saa?”
  - Tulee tehdä muutoksenhakukelpoinen kielteinen päätös, jos päädytään sosiaalihuollon arvion perusteella siihen, että nuorelle ei järjestetä jälkihuoltona perhehoitoa. Muutoinkin niistä tuen muodoista, joita ei nuorelle jälkihuoltona myönnetä, on tehtävä muutoksenhakukelpoinen päätös.
  - Jos nuori kokee tarvitsevänsä vielä perhesijoitusta jälkihuoltona, tulisi pyrkiä siihen, että tehdään suunnitelma itsenäistymisestä asteittain perhehoidosta omaan itsenäiseen elämään.
  - Perhehoitajan palkkiota ja kulukorvausta tulee arvioida siinä suhteessa, miten paljon itsenäistymisen tukemisessa tarvitaan perhehoitajan tukea ja apua esimerkiksi oman elämän, opintojen, viranomaisessa asioinnin, asunnon hankkimisen yms. järjestämisessä. Tulee sopia, millä aikavälillä tilannetta arvioidaan. Tavoite on, että asteittain nuori itsenäistyy, perhehoitajan tuki vähenee ja sen myötä perhehoitajalle maksettavat palkkiot ja korvauksetkin pienenevät.

Taloudellinen tuki jälkihuollossa

Lastensuojelutunnille saapunut kysymys: "Lastensuojelulain 76 a §:ssä vaaditaan kuntaa viivytyksettä järjestämään riittävä taloudellinen tuki, kun riittämätön toimeentulo on olennaisena esteenä jälkihuollon piirissä olevan lapsen tai nuoren kuntoutumiselle. Kuinka arvioidaan riittävän taloudellisen tuen määrää? Mitä tarkoitetaan riittämättömän toimeentulon olemisella kuntoutumisen esteenä ja kuinka määritellään kuntoutuminen tässä yhteydessä?"

Riittävä toimeentulo kuntoutumisen esteenä voi tarkoittaa hyvin monenlaisia asioita riippuen yksilöllisestä jälkihuollollisesta tarpeesta. Riittämätön toimeentulo voi olla esimerkiksi riittämättömiä rahavaroja kuntoutukseen (lääketieteellinen, sosiaalinen, kasvatuksellinen ja ammatillinen kuntoutus) pääsulle ja osallistumiselle, pääsulle muihin palveluihin, työpajoihin, harrastuksiin, virkistystoimintaan, tarvittavien matkojen suorittamiseen, tarvittaviin välineisiin (esimerkiksi puhelin, netti), lääkkeisiin tai muihin terveydenhuollon tarvikkeisiin, lapsenhoidon järjestämiseen oman kuntoutuksen aikana jne.

Kuntoutumisen sisällön osalta tarkemmin ks. diat 16-19.

Jälkihuollon asiakkaan avo- /tai aviopuolison tulojen vaikutus

- Lastensuojelutunnille tullut kysymys: "Kuinka toimitaan tilanteissa, joissa täysi-ikäinen jälkihuollon asiakas asuu avopuolison kanssa, ja avopuolison tulojen vuoksi jälkihuollossa oleva ei ole oikeutettu toimeentulotukeen? Voidaanko kunnassa linjata jälkihuollon asiakkaiden suhteen Kelan tavoin, että avopuoliso on elatusvelvollinen vai onko kunta velvollinen järjestämään riittävän taloudellisen tuen huomioimatta avopuolison tuloja?"
- Jälkihuolto on subjektiivinen oikeus. Oikeutta taloudelliseen tukeen ei voi menettää pelkästään sillä perusteella, että asuu avoliitossa ja avopuolisolla on tuloja. Kunnalla on velvollisuus järjestää toimeentulon turvaaminen jälkihuollossa olevalle nuorelle. Taloudellinen tuki voidaan myöntää jälkihuollon taloudellisena tukena ja sen tulee olla tarpeisiin nähden riittävää. Toki tarpeisiin voi vaikuttaa ainakin välillisesti avoliitossa asuminen.

Itsenäistymisvarat ja muu taloudellinen tukeminen

- Taloudellinen tukemisen ja itsenäistymisvarojen käytön raja ei ole selkeä. Mietittäessä sitä, mitä itsenäistymisvaroilla voidaan tehdä ja mitä ei, voi olla hyödyllistä pohtia nuoren kanssa kysymystä: Miten aiottu itsenäistymisvarojen käyttö tukee itsenäistymistä?
- Löytyy AOA:n ratkaisu (19.12.2011), jossa perheeseen sijoitetun lapsen aiheuttama vahinko perhehoitajalle korvattiin itsenäistymisvaroista ”kasvatuksellisenä keinona”. AOA katsoi, että itsenäistymisvaroja ei voitu käyttää siihen, koska ei kyetty perustelemaan, miten tällainen itsenäistymisvarojen käyttö tukisi itsenäistymistä.
- Lastensuojelulain esitöissä linjataan, että ennen itsenäistymisvarojen maksamista olisi huolehdittava ns. lapsen tai nuoren perustarpeista asumisen järjestelyissä.
- HE 252/2006. ”Kunnan on kuitenkin huolehdittava ennen itsenäistymisvarojen maksamista siitä, että esimerkiksi lapsen tai nuoren perustarpeista asumisen järjestelyissä huolehditaan riittävällä tavalla, mikäli lapsella itsellään ei ole riittävästi varoja tai mahdollisuuksia asumisesta aiheutuviin kustannuksiin ja asumisen perushankintoihin.”

Mitä tarkoitetaan kuntoutumisella tässä yhteydessä?

76 a §

.....asunnon puuttuminen ovat olennaisena esteenä jälkihuollon piirissä olevan lapsen tai nuoren **kuntoutumiselle**, kunnan on viivytyksettä...

Mitä tarkoitetaan kuntoutumisella tässä yhteydessä?

- 76 a §: Asumisen ja toimeentulon turvaaminen jälkihuollossa

”Kun riittämätön toimeentulo, puutteelliset asumisolot tai asunnon puuttuminen ovat olennaisena esteenä jälkihuollon piirissä olevan lapsen tai nuoren **kuntoutumiselle**, kunnan on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto.”

Lastensuojelulain perusteluissa ei avata kuntoutumisen käsitettä tässä yhteydessä kovinkaan kattavasti. HE:ssä 52/2006 mainitaan: ”Kuntoutumista tukevista hoito- ja terapiapalveluista esimerkkejä ovat muun muassa kasvatus- ja perheneuvolan palvelut, lapsen lyhytaikainen kuntouttava hoito 37 §:n mukaisena avohuollon sijoituksena, oppimista edistävä tuki ja ohjaus esimerkiksi koulupsykologien ja -kuraattoreiden palveluilla, erilaiset terapiat ja psykiatrinen hoito sekä lasten ja nuorten päihde- ja huumehoitopalvelut. ”

Voidaan tarkastella asiaa sitä kautta, mitä kuntoutuksella muutoin tarkoitetaan.

Kuntoutumista ei ole tarpeen määritellä suppeasti jälkihuollossa

- Kuntoutus pitää sisällään lääketieteellisen kuntoutuksen, sosiaalisen kuntoutuksen, kasvatuksellisen kuntoutuksen ja ammatillisen kuntoutuksen.
- **Kuntoutuskomitean määritelmä** kuntoutumisesta sopii hyvin sovellettavaksi jälkihuollossa:
- ”Kuntoutus on kuntoutujan tarpeista ja tavoitteista lähtevä, suunnitelmallinen prosessi, jossa kuntoutuja ylläpitää ja edistää toiminta- ja työkykyään ammattilaisten tuella. Kuntoutukseen kuuluu kuntoutujan toimintaympäristöjen kehittäminen. Kuntoutus tukee kuntoutujan ja hänen lähipiirinsä voimavaroja, itsenäistä elämää, työllistyvyyttä ja sosiaalista osallisuutta. Kuntoutus on osa hyvinvointipalvelujärjestelmää ja edellyttää useiden toimijoiden oikea-aikaisia ja saumattomia palveluja ja etuuksia.”
- Joten jälkihuoltoon sisältyvä kuntoutus voi olla hyvin monimuotoista lapsen/nuoren arkea ja toimintakykyä edistävää toimintaa.

Työpajatoiminta sosiaalisena kuntoutuksena jälkihuoltona vai kunnan peruspalveluna

- Lastensuojelutunnille saapunut kysymys: ”Ns. starttipaja- tai työpajatoimintaa järjestetään monissa kunnissa tällä hetkellä sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen päätöksellä. Jälkihuollon näkökulmasta: onko välineitä arvioida, milloin ns. itsenäistymisvaiheen tukemisessa sosiaalisen kuntoutuksen palvelu voisi tulla nuoren kunnasta ns. peruspalveluna ja milloin se tulisi sisällytettäväksi jälkihuollon piiriin? Toisaalta, kunnan palveluiden järjestämisen näkökulmasta: tulisiko kunnassa olla esim. lautakuntatasoisesti määriteltynä, kenelle kunta tällaista palvelua, kuten sosiaalista kuntoutusta järjestää peruspalveluna ja millä perusteilla vai miten muutoin voidaan varmistua siitä, että toisen kunnan jälkihuollon piirissä oleva nuori on ns. tasavertaisessa asemassa asuinkunnassaan suhteessa peruspalveluihin? Ohjauksia pajatoimintaan tulee myös jälkihuollon sosiaalityön ulkopuolelta; esim. nuori ei ole halunnut ottaa jälkihuoltoa vastaan, ohjautuu muualla vaikkapa Nuottivalmennuksen piiriin ja ohjauksen pajatoimintaan tekee Nuottivalmentaja -> tuleeko pajatoiminta automaattisesti sisällytettäväksi jälkihuoltosuunnitelmaan, kun asuinkunta kieltäytyy sosiaalihuoltolain perusteella palvelua järjestämästä, koska kyseessä on toisen kunnan jälkihuollossa oleva nuori.”
- Nuorella on oikeus kunnan asukkaana saada tarvitsemansa sosiaalipalvelut peruspalveluina kotikunnastaan. Jälkihuollon asiakkuus toisessa kunnassa ei rajaa häntä kotikuntansa palvelujen ulkopuolelle.

Linkkejä

- Unelmien jälkihuolto, Pesäpuu ry:
- <https://static1.squarespace.com/static/58fddb881b10e3ec05946525/t/5e413928120d25193da039c1/1581332781052/Unelmien+j%C3%A4lkihuolto+koonti.pdf>

KUNTA LIITTO